

שיעורים בספר הזוהר
על התורה והמועדים

פרשת מקץ
קץ שם לחושך

מאת הרב יצחק לאווי
גליון ט"ו – פרשת מקץ תשפ"א

השיעור החדש השבוע הוקדש על ידי

לשמיעת וצפיה בשיעורים, וכן לשאר שיעורים וכתבים,
ולהרשמה לקבלת עדכונים שבועיים באימייל

yitzchoklowy.com

תוכן

- 4 פרשת מקץ
- 4 קץ החושך הוא קץ השמאל
- 4 התורה אומרת מי פתי וגו'
- 4 האוחז בתורה מתחזק בעץ החיים
- 5 עץ החיים מכמה דרגות וכולם אחוזים זה בזה
- 5 קץ השמאל הוא מקום השכחה
- 5 שנתים ימים שחזר למדרגת הזכירה
- 6 היאור דרגא דיוסף נהר שלום
- 7 שיעור זוהר מקץ: קץ שם לחושך
- 7 מה חידוש אור בתוך חושך?
- 7 יוסף בבור והאבות בבאר יוסף בחלום והאבות במראה
- 9 יוסף ניצל בחכמתו על ידי שר המשקים

פרשת מקץ

זוהר חלק א קצג, א – קצג, ב

קץ החושך הוא קץ השמאל

[ויהי מקץ שנתיים ימים]

רבי יהודה פתח: (איוב כ"ח, ג) **קץ שם לחשך ולכל תכלית הוא חוקר וגו'**. (וכן פתחו בראשית רבה פט, א) **האי קרא אתמר** (זוהר נח סב, ב), **קץ שם לחשך** - דא איהו קץ דשמאלא דאיהו שאט בעלמא ושאט לעילא וקיימא קמיה דקב"ה ואסטי וקטריג על עלמא, והא אתמר.

ולכל תכלית הוא חוקר - דהא כל עובדוי לאו אינון לטב אלא לשיצאה תדיר ולמעבד בליה בעלמא.

ארץ חשך וצלמות – תא חזי, אית ארץ חיים לעילא והאי איהו ארץ חשך וצלמות. מאי ארץ חשך וצלמות? דא הוא קץ דאיהו מסטרא דחשך, זוהמא דדהבא, והא אתמר.

התורה אומרת מי פתי וגו'

תא חזי: כמה אית לון לבני נשא לאסתכלא בפולחנא דקב"ה ולאשתדלא באורייתא יממא ולילי, בגין דינדע ויסתכל בפולחניה. דהא אורייתא איהי מכרזא בכל יומא קמיה דבר נש ואמרה (משלי ט', ד) **מי פתי יסור הנה**, והא אוקימנא מלי (ו).

האוחז בתורה מתחזק בעץ החיים

וכד בר נש אשתדל באורייתא ואתדבק בה זכי לאתתקפא באילנא דחיי, דכתיב (משלי ג', י"ח) **עץ חיים היא למחזיקים בה**.

ותא חזי: כד בר נש אתתקף באילנא דחיי בהאי עלמא אתתקף ביה לעלמא דאתי, דהא כד נשמתינ נפקין מהאי עלמא הכי אתתקנן להו דרגין לעלמא דאתי.

עץ החיים מכמה דרגות וכולם אחוזים זה בזה

תא חזי: אילנא דחיי איהו בכמה דרגין מתפרשן דא מן דא וכלא חד. באילנא דחיי אית דרגין אלין על אלין, ענפין ועלין קליפין גופא דאילנא שרשין וכלא איהו אילנא. כגוונא דא מאן דאשתדל באורייתא איהו אתתקן ואתתקף באילנא דחיי. וכל בני מהימנותא ישראל כולו מתתקפין באילנא דחיי, מנהון אחידן באילנא ממש בההוא גופא דביה, מנהון אחידין בענפין, מנהון בעלין, מנהון בשרשין.

אשתכחו דכלהו אחידן באילנא דחיי, ואינון דמשתדלי באורייתא כלהו אחידן בגופא דאילנא, ובגין כך מאן דאשתדל באורייתא איהו אחיד בכלא, והא אוקמוה ואתמר. ()

קץ השמאל הוא מקום השכחה

ויהי מקץ. מאי מקץ? רבי שמעון אמר: אתר דלית ביה זכירה, ודא הוא קץ דשמאלא. מאי טעמא? בגין דכתיב (בראשית מ', י"ד) **כי אם זכרתני אתך כאשר ייטב לך**. וכי הכי אתחזי ליה ליוסף צדיקא דאיהו אמר **כי אם זכרתני אתך?** אלא כיון דאסתכל יוסף בחלמיה אמר ודאי חלמא דזכירה איהו, ואיהו טעה בהאי דהא ביה בקב"ה הוי כלא. ועל דא אתר דהוי ביה נשיו קם קמיה.

מה כתיב? **ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו**. כיון דאמר **ולא זכר שר המשקים**, מהו **וישכחהו?** אלא **וישכחהו** אתר דאית ביה שכחה, ודא הוא קץ דסטרא דחשך.

שנתים ימים שחזר למדרגת הזכירה

שנתים ימים - דתב דרגא לדרגא דאית ביה זכירה.

היאור דרגא דיוסף נהר שלום

ופרעה חולם והנה עומד על היאר - דא חלמא דיוסף הוה, בגין דכל נהר דיוסף הצדיק איהו, ורזא דא האי מאן דחמי נהר בחלום חמי שלום דכתיב (ישעיה ס"ו, י"ב) הנני נוטה אליה כנהר שלום (ברכות נו, ב).

מקורות ומפרשים

אור יקר פרשת אמור סימן א'

תפארת החנוכי פרשת אמור

קץ שם לחושך – עי' בדברינו להלן פרשת בא.

שיעור זוהר מקץ: קץ שם לחושך

מה חידוש אור בתוך חושך?

א] ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם. המדרש והזוהר פתחו את הפסוק קץ שם לחושך ולכל תכלית הוא חוקר אבן אפל וצלמות. ברוב השנים חל פרשת מקץ בשבת חנוכה על כן דרשו רבים על קץ החושך שהוא אור נרות חנוכה. דרשה רווחת הוא לקשר את חנוכה אל האור הנולד מתוך החושך או הנמצא בתוך החושך ולבאר לפיו מדרש זה על אור השם קץ לחושך. ואנכי לא ידעתי פשר המדרש הזה וכל דרכי החיזוק נובעים ממנו כי הם נראים לו או שאינם מחדשים דבר או שאינם אלא ידיעות פשוטות ביותר. הלא נדבר על הדוגמא כאשר לילה מדליקים נר והוא אור המאיר אפילו בלילה. והלא אין נר חנוכה אלא זה. ומה חידוש יש בדבר שאפשר להדליק נר בלילה ויאיר את הלילה במידת מה. ואם נחשוב את הנמשל הלא גם הוא אינו אומר יותר מזה שבכל הדברים והמצבים המסומלים כחושך אפשר למצוא דרכי אור ומה חידוש או לימוד נמצא ברעיון זה נוסף על הדבר הפשוט ביותר שידענו שיש לקום בבוקר מן השינה והחושך ולהתחיל את היום וכי אפשר לעשות זאת בכל האופנים של חושך ושינה הקיימים. שהוא וודאי דבר נכון ואולי לפעמים נזקק האדם לזריקת עידוד וחיזוק לעוררו לעשות את זה בפועל אבל חידוש בדעת לא מצינו כאן. ואמנתנו כי האדם הוא יצור בעל דעת אשר לימוד דברים הוא האופן של קיומו ופעולתו באופן היותר מתוקן אם כן אין לנו לדבר דיבורים שאינם אלא מוסר כליות וזריקות עידוד כי זה דרך עבדים שצריכים לעורר ולא דרכם של בני חורין בעלי דעת.

יוסף בבור והאבות בבאר יוסף בחלום והאבות במראה

ב] אך נעמוד כפי מיסת הפנאי על מדרש קץ שם לחושך העומד על עניינא דיוסף הצדיק. סדר הזוהר הוא להקדים את ביאור העניין ומשם לחזור אל הפרשה אך אנחנו נעמוד בתחילה על תמונת הפרשה ונרחיבה ומשם נחזור להבין לפי עיקרי

הזוהר. יש לעמוד על עניינו של יוסף הצדיק לעומת האבות שקדמו לו. ונתחיל בציור שאנחנו עומדים בו שהוא הימצאות יוסף בבור אשר אסירי המלך אסורים שם. בבית הסוהר המצרי, והוא בגלותו עבודתו ושבויתו היותר עיקרית והוא מצפה לאור לצאת משם. היות יוסף בבור לא מקרה הוא בעניינו, וזו לו כבר הפעם השנית שהושלך בבור אחר שאחיו השליכו אותו בבור ריק. והבור הזה יש בו סמל גדול שכן למדנו בארוכה על האבות שכל אחד מהם חפר בארות וישב על הבאר. ולמדנו כי הבאר מראה כי יש מים אך צריך לגלותו וכן גילו האבות כל אחד את עניינו בעולם. הבור הריק הוא היפכו הגמור של הבאר, הוא כאשר החפירה שחופרים לא די שאין בו מים נובעים מים חיים, אלא הוא בור שאפשר לשים בו מים לשמור אותו לשעת הדחק על ידי בני אדם. אך הבור ריק ואפילו מים אין בו. ולא נעשה הבור אלא בית כלא שכך הוא המידה שהמקום והמסגרת שחופרים בו למצוא מים כאשר אין מוצאים מים וכאשר אין מים בבור הרי הבור נהפך לבית כלא הכולא יושבי חושך שבתוכו. וזה המקום שנמצא בו יוסף.

ג] עוד דרך לראות את מקומו של יוסף באותו המבנה הוא בחלומותיו. הרי יוסף יושב בבור ושרי המלך מספרים לו את חלומותיהם. אם עוקבים אחר סדר התגלות ה' לאבות בספר בראשית רואים אנחנו כי כל האבות ראו את ה', וירא ה' אל אברם ואל יצחק ואל יעקב בחלום, ובכולם היה בזה מראה שהוא ענין החלום שהרמב"ם סובר שכל נבואה חוץ ממה שהוא בחלום ועכ"פ הוא מלמדנו שיש בו מה לראות. וגם אם נפשיטו עכ"פ הענין הוא שהאבות היה להם יחס כזה עם הקב"ה שהכירו זה את זה כמי שראה פניו. והנה בכל עניינו של יוסף לא מצינו שדיבר ה' עמו או שנראה אליו כלל. אכן כתוב ה' עמו ויוסף עצמו אמר לא אתם שלחתם אותי כי האלהים. אבל בכל פרשייתו אין אנחנו מוצאים דבר זה מפורש. וכמה ניכר ההבדל בין ירידת יוסף למצרים ובין ירידת יעקב לחרן. הרי יעקב מיד שהוא יוצא ממקומו נראה אליו ה' בחלום ומבטיחו על השמירה וכו'. ובחזרתו הוא נראה אליו שוב. בכל צומת חשובה בחיי האבות נראה אליהם האלהים שומר עליהם ומדריך אותם. ואילו יוסף במקומות הכי חשובים בחייו לא נראה אליו אלהים ולא נשמע ממנו דבר.

ד] אך מהו אומנתו של יוסף שהוא פותר חלומות. והחלום הגדול ביותר שפטר הוא חלומו של פרעה ומה פתח בה. חלום פרעה אחד הוא אשר האלהים עושה הגיד לפרעה. חידש כאן יוסף בפתרונו חידוש גדול כי חלום זה שנראה חלום בלא פתרון מעורבב בדברים בטלים, הוא בעצמו חלום נבואי. וכאשר נדייק נראה כי כך פירש יוסף את כל חלומותיו וחלומות השרים, את כולם הבין לא כחלומות בעלמא או אפילו חלומות שמסבירים איזה עניינים אלא כחלומות נבואיים. על כך אמר פרעה אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך. לא אמר אין נביא כמוך אבל יוסף הוא חכם שעדיף מנביא. הנביא בזמן שאין אלהים נראה אליו אין לו מה לעשות וכל חרטומי מצרים שהלכו בדרכי נבואה נואלו. אבל יוסף הוא חכם שאין חכם כמותו כי אין המצב שאפשר לכנותו חושך והעלמה מונע בעדו כלל כי הוא יודע למצוא את הודעת האלהים בכל חלום של כל אחד. אין נבון וחכם כמוך.

יוסף ניצל בחכמתו על ידי שר המשקים

ה] ידוע אשר המדרש מקשה על יוסף במה שתלה בטחונו בשר המשקים ואומר שכעונש על כך נענש לשבת בבור עוד שנתיים ימים. נרצה להתבונן בשאלה זו אשר הזוהר התבונן בו והאיר בו לפי דרכו. כאשר קוראים פרשה זו אפשר לראות כי אליבא דאמת נכון הדבר ששר המשקים שכח את יוסף, אבל סופו של דבר שנזכר בו בזמן הטוב ביותר שהיה אפשר לו להיזכר בו. ואם כן מה הוציא את יוסף מבית האסורים חכמתו האלוהית שפטר לשר המשקים ואמר לו שיזכירו. אך בינתיים למשך שנתיים ימים שכח שר המשקים את יוסף. אם כן יש להתבונן מה שכחה זו עושה ומכמה צדדים אפשר להסתכל עליו.

ו] רבי שמעון הוקשה לו קושיית המדרש ונתן לה תשובה. אמר שיוסף חשב כי חלומו של שר המשקים הוא חלום של מדרגת הזכירה. הזוהר קורא למדרגת הקדושה מדרגת הזכירה ולמדרגת הטומאה מדרגת השכחה. [או ביתר דיוק מדרגת היסוד מדרגת הזכירה והמלכות ממנה נובעת מדרגות השכחה, על ידי

הגבורה]. מה ראה יוסף בחלמו של שר המשקים? מבואר בזוהר בפרשה הקודמת וכן במדרשים כי חלמו של שר המשקים היה על פי קבלה. החלום שלו התאים לסדר המרכבה העליונה שלשה אבות וכו'. ראה יוסף חלום כזה אצל שר המשקים והבין כי חלום זה אינו דברים בטלים בלבד של הודעת פוליטיקה של שרי פרעה. אבל הוא בעצמו מראה את החכמה העליונה. וכיצד ייתכן דבר כזה ששר המשקים של פרעה יחלום את הספירות דאצילות? עיין רמ"ק שמתקשה בזה אך תוכן הדבר ביארנו (עי' להלן במאמר מלך וכהן) כי סדר המציאות שווה בכל מקום. כי אם יש חוקים טבעיים או חוקים רוחניים הרי הם שווים בכל מקום ואפילו עבודת אלילים אינו שקר אלא שפת אמת יש בו. ההבדל היחיד בין הקדושה לטומאה הוא שהטומאה שוכח את מקורו והקדושה זוכרו. אבל מצד סדר המציאות שלהם מה שאפשר ללמוד מהם אודות דרכי האצילות אפילו אין הבדל ביניהם. ולכן שפיר יכול שר המשקים לחלום את הספירות כי גם הוא אינו עשוי אלא מספירות אלא ששכח אבל יוסף לא שכח.

ז] לפיכך מתאר ר שמעון את טעותו של יוסף, שהוא רואה שר המשקים חולם חלום כזה וחושב שהוא ממש מדרגת הקדושה הנקרא זכירה. אבל טעה יוסף כי באמת לא היה חלום זה שייך לשר המשקים אלא "בקוב"ה הוי כולא". והיה לו לתלות את בטחונו בהקב"ה ולא בשר המשקים. צריכים אנחנו להמתיק את זה ולבארו. מנין נובע טעותו של יוסף. והולכים אנחנו בדרכו של רבי גרשון חנוך. באמת לאמיתו איזה הבדל ייתכן בין לבקש דבר מהקב"ה או לבקשו משר המשקים. שניהם הם פעולות אדם שפועלים באופן שהם פועלים ומגיעים אל מקומם. התפלה פועלת על ידי עולם האצילות ומה שאנחנו מכנים השתדלות פועלת בעולם העשיה. אבל מי שיש לו זכירה הוא יודע שאין שום הבדל ביניהם. ההבדלה בין השתדלות לבטחון ותפלה היא מלאכותית לעיני מי שנמצא בעולם שכחה שהוא פשוט שכח שגם עולם העשיה הוא עולמו של האל וכל החוקים שבו חוקים שלו הם. אבל יוסף הצדיק היה חכם עדיף מנביא והיה ה' עמו מצד חכמתו תמיד ולא הבין הבדל בזה כלל. מה ההבדל בין לבקש מה' משהו על ידי הפה שהוא דרך אחת שקבע ה' שכחה יפעלו דברים או לבקש ממנו משהו על

ידי שמדברים אל שר המשקים שהוא עוד דרך שקבע ה' שככה יפעלו דברים. אין שום סברא אמיתית לחלק ביניהם ואין שום גדר אמיתי ביניהם.

ח] אבל מי שחושב שיש הבדל ביניהם הוא פשוט שר המשקים עצמו. מדייק הזוהר כפילות הלשון ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו. לא סתם לא זכר אותו אלא לא זכר אותו כי הוא היה במהות של עולם השכחה. עולם השכחה הזה של הקליפה הוא שולט בכל. כלומר זהו הגדרת הקליפה. ואפשר לראות סדר זה פועל בכל דבר של טומאה ברמה הכי פשוטה הרי למשל הטומאה אינו מכיר טובה ושוכח את מי שהטיב לו כמו שר המשקים שוכח את יוסף שפטר לו את חלומו וזהו מידה רעה פשוטה שהיא גם נובע מקליפת השכחה. כי הקליפה הוא כזה שהוא מחלק את חייו לרגעים רגעים ורודף אחר השמחה והכבוד של אותו הרגע. וכבר אמר הפילוסוף אין שמחת אמת אלא שמחה שהוא של כל החיים ולא של יום או רגע אחד בלבד. זהו הזכירה של הקדושה שידוע שכל חלק בחייו הוא המשך אחד שכולו שמחה ואורה. אבל שר המשקים כל עניינו הוא שכחה וודאי מתאים שהוא שר המשקים ככתוב ישתה ישכח רישו. כמה גדול ההבדל בין משתה הקליפה השותה כדי לשכוח את חייו ומשתה הקדושה שכל זכירות הקדושה נאמרים על היין זכור את יום השבת לקדשו זכרו על היין. כי זהו ההבדל בין שמחה דקדושה שהוא שמחה רחבה ארוכה זוכרת ובין שמחה דקליפה שהוא שמחה של שכחה.

ט] ובוודאי שכח שר המשקים את יוסף הרי לא רצה לזכור שהיה בבית האסורים וחטא. וכך הוא הסדר הרגיל בכל מי שיש לו זמני נפילה שמדמה דרך תשובתו הוא לשכוח את הכל ולדמות כאילו תדיר היה בבית המלך וכך נהג שר המשקים. וממילא גם עזב את כל חבריו שקנה לו בבית הסוהר והתנכר אליהם כפי שרואים אנחנו קורה תדיר. אבל סוף סוף אמר את חטאי אני מזכיר היום. כאן התעורר הזכרון והוא זיכרון חטאו מן השכחה. זכאי קשוט כל יום הם זוכרים את חטאם וחטאתי נגדי תמיד והם בזכירה תמיד. אבל שר המשקים נזכר אחר שנתיים ימים ומתוך זכירה זו יצא יוסף מבית האסורים למלך.

י] רשב"י מפרש מהו ויהי מקץ שנתיים ימים. פסוק זה אפשר לקרוא מצד הזכרון ואפשר מצד השכחה. מצד השכחה יש נתק בין פרשה הקודמת שהסתיימה וישכחוהו ובין פרשה זאת שבו נזכרים. וכך הדבר נראה בחיצוניות שנשכח יוסף למשך זמן של שנתיים ימים. אבל יש לפסוק זה עצמו פירוש פנימי ומפרש רשב"י שנתיים ימים הם ב' מדרגות של המלכות ושל היסוד שאותם צריך לעלות בכדי להגיע אל המקום שנקרא זכירה. כלומר אל תאמר שנתיים ימים הם זמן השכחה אדרבה הם הסדר של יחוד הזכירה. ומצידו של יוסף העומד תמיד בזכירה הרי לא נשכח מעולם אלא שנתיים אלה הם עצמם מדרגות הזכירה. כך סיים במדרש וישב וישכחוהו שר המשקים שכח את יוסף אבל הקב"ה לא שכח את יוסף ואת כל הצדיקים שמנה שם ואת ישראל בגלות.

יב] הרי לך שתי פירושים מועילים באור בתוך החושך. ראשונה כמו שאמרו שמתוך יון נעשה חנוכה היינו כי החכם הוא לומד מכל אדם כי סדר המציאות שווה בכל מקום אלא שיש לזכור. ואין החושך מעכב אלא למי שצריך את הנבואה אבל החכמה יכולה לפעול בחושך עצמו. ושנית עמוק מזה שהזכור אינו יודע הבדל בין פעולה המכונה השתדלות ופעולה המכונה תפלה כי הבדל זה עיקרו סובייקטיבי לפי מדרגת הזכירה אבל ממקום הזכירה אין שכחה לפני כסא כבודך.